

prof. dr Dragan Jovašević
Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Originalni naučni rad
UDK: 343.232 (497.11)

POKUŠAJ U EVROPSKOM KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU

Pravilo je da se preduzimanjem jedne ili više delatnosti koje su u zakonu određene kao elemenat bića krivičnog dela ostvari posledica u smislu prouzrokovane promene ili stanja u spoljnom svetu. No, česte su u životu situacije kada usled preduzete radnje nekog lica posledica krivičnog dela ipak izostaje. U takvim slučajevima postoji pokušaj krivičnog dela (nedovršeno delo). No, moguće je da se za preduzimanje radnje izvršenaj zahteva prethodno stvaranje uslova i pretpostavki kroz preduzimanje pripremnih radnji kojima se omogućava ili olakšava krivično delo. Realna opansost ugrožavanja zaštićenog dobra, kao i obim i intenzitet ispoljene kriminalne volje za prouzrokovanje posledice preduzetom radnjom izvršenja čini suštinu pokušaja i osnov kažnjivosti njegovog učinioca. U ovom radu će stoga biti reč i o pojmu i karakteristikama, sadržaju i prirodi pokušaja u krivičnom zakonodavstvu pojedinih evropskih država i njihovom upoređivanju sa rešenjima u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije.

Ključne reči: *krivično delo, radnja, umišljaj, izostanak posledice, zakon, nedovršeno delo*

1. UVODNA RAZMATRANJA

Pravilo je da se preduzimanjem jedne ili više delatnosti koje su u zakonu određene kao elemenat bića krivičnog dela ostvaruje posledica u smislu prouzrokovane promene ili stanja u spoljnom svetu na objektu napada. No, česte su u životu situacije da usled preduzete delatnosti nekog lica, posledica krivičnog dela ipak izostaje. U takvim slučajevima postoji pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno (nepotpuno)

delo¹. No, moguće je takođe da se za preduzimanje radnje izvršenja zahteva prethodno stvaranje uslova i pretpostavki kroz preduzimanje pripremnih radnji kojima se omogućava ili olakšava izvršenje krivičnog dela. Realna opasnost povrede ili ugrožavanja zaštićenog dobra, kao i obim i intenzitet ispoljene kriminalne volje na strani učinioca za prouzrokovanje posledice preduzetom radnjom izvršenja, čini suštinu pokušaja i osnov kažnjivosti njegovog učinioca².

Od trenutka kada se kod učinioca pojavi misao ili ideja o ostvarenju posledice u spoljnom svetu izvršenjem krivičnog dela, pa do preduzimanja radnje izvršenja može da postoji nekoliko stadijuma (ili faza)³. Prvi stadijum, koji je obavezan, bez koga uopšte nema ni krivičnog dela (doduše umišljajnog dela), jeste donošenje odluke za izvršenje krivičnog dela (iter criminis)⁴. Pošto je doneta kriminalna odluka, učinilac obično odmah pristupa i izvršenju krivičnog dela, tj. preduzimanju delatnosti, jedne ili više njih, koje su u zakonu određene kao elemenat bića krivičnog dela. Tako preduzetom delatnošću, posledica u smislu promene ili stanja u spoljnom svetu nastupi (pa postoji svršeno krivično delo) ili ona pak izostaje usled različitih okolnosti i razloga (kada postoji pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno delo)⁵.

Međutim, nije uvek moguće pristupiti izvršenju radnje krivičnog dela neposredno posle donošenja odluke, već je za to potrebno preduzeti određene pripremnje radnje u smislu delatnosti kojima se to krivično delo omogućava ili olakšava. Naime, ovim se radnjama stvaraju uslovi ili pretpostavke da bi se planirano krivično delo uopšte moglo ostvariti. Prema nekim autorima⁶ svršeno i pokušano krivično delo se javljaju samo kao oblici ili forme pojave krivičnog dela u spoljašnjem svetu. Razmatranje pojedinih stadijuma u izvršenju krivičnog dela od značaja je naročito u situacijama kada učinilac i pored preduzete jedne ili više delatnosti (u okviru bića krivičnog dela ili van njega) ne uspe da ostvari krivično delo (odnosno da realizuje posledicu krivičnog dela na objektu napada u smislu promene ili stanja). U takvim slučajevima krivično delo je samo delimično

¹ M.Đorđević, Đ.Đorđević, Krivično pravo, Beograd, 2010. godine, str. 72.

² N.Mrvić Petrović, Krivično pravo, Beograd, 2005. godine, str. 109.

³ M.Babić, I.Marković, Krivično pravo, Opšti dio, Banja Luka, 2008. godine, str. 219.

⁴ Lj. Jovanović, D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2002. godine, str. 178

⁵ D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2010. godine, str. 151

⁶ F. Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 8. Auflage, Leipzig, 1922. godine, str.98

(parcijalno) ostvareno, Ali i takve situacije nalažu potrebu za odgovarajućim krivičnopravnim rešenjima⁷.

Iz napred navedenog proizilazi da su u procesu izvršenja krivičnog dela moguća četiri stadijuma ili faze. Ovi stadijumi su mogući samo kod umišljajno preduzetih krivičnih dela. To je i logično jer kod nehatnih krivičnih dela nema uopšte odluke učinioca da pristupi izvršenju takvog dela. Na taj način su po prirodi stvari isključene i pripremne radnje kao i pokušaj kod ove vrste krivičnih dela. Iz toga proizilazi da se nehatno izvršena krivična dela javljaju samo kao dovršena (svršena) dela⁸. U procesu izvršenja krivičnih dela, dakle, mogući su sledeći stadijumi ili faze. To su⁹: 1) odluka za izvršenje krivičnog dela, 2) pripremne radnje, 3) pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno delo i 4) svršeno (dovršeno, potpuno, kompletno) krivično delo¹⁰. U savremenom krivičnom pravu, pa tako i u novodonetom zakonodavstvu država koje su nastale raspadom bivše SFR Jugoslavije¹¹ pripremne radnje nisu više predviđene kao kažnjivi stadijum u izvršenju krivičnog dela, već samo kao posebno, samostalno krivično delo u posebnom delu zakonika.

Pokušaj krivičnog dela, bilo kao opšti institut krivičnog prava, bilo kao samostalno, posebno krivično delo spada u stari institut krivičnog prava, poznat još od najstarijih vremena. Radi se, dakle, o institutu koji je prisutan u velikom broju pisanih pravnih spomenika. No, reč je i o institutu koji je i danas široko prisutan sa različitim modalitetima u zakonodavstvu velikog broja savremenih zemalja. U osnovi ovih zakonskih rešenja se nalaze pravnoteorijska shvatanja, pravna tradicija, potreba sudske prakse, obim, dinamika i struktura kriminaliteta, sistem inkriminacija, ali i stavovi kriminalne politike (politike suzbijanja kriminaliteta).

U cilju potpunijeg svestranijeg sagledavanja prolematike pokušaja krivičnog dela u teoriji, praksi i zakonodavstvu nije dovoljno

⁷ M.Đorđević, Đ.Đorđević, Krivično pravo, op.cit. str. 72.

⁸ V.Grozdanić, M.Škorić, Uvod u kazneno pravo, Opći dio, Zagreb, 2009. godine, str. 139.

⁹ D. Jovašević, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002. godine, str. 68-76.

¹⁰ B.Petrović, D.Jovašević, Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio, Sarajevo, 2005. godine, str. 173.

¹¹ D. Jovašević, Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom, Beograd, 2007. godine, str. 20-24; Lj. Lazarević, Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Beograd, 2006. godine, str.14-17.

samo da se posvetimo teorijskoj i praktičnoj analizi pojma, elemenata, karakteristika, vrste, pravne prirode i dejstva pokušaja krivičnog dela shodno odredbama domaćeg pozitivnog krivičnog zakonodavstva, već je potrebno da određenu pažnju posvetimo i uporednopravnoj analizi ovog instituta u savremenim krivičnopravnim sistemima. Stoga ćemo posmatrati i analizirati pojam, karakteristike, elemente, vrste, pravnu prirodu i dejstvo pokušaja krivičnog dela shodno zakonskim rešenjima iz pojedinih nama dostupnih krivičnopravnih sistema.

2. ALBANIJA

Krivični zakonik Republike Albanije¹² u odredbama čl. 22-24. propisuje krivičnu odgovornost i kažnjivost za : 1) pokušaj krivičnog dela i 2) dobrovoljni odustanak od krivičnog dela.

Tako se prema članu 22. Krivičnog zakonika Albanije kao pokušaj smatra preduzimanje jasne akcije učinioca da izvrši krivično delo čije se izvršenje prekida ili se delo ne izvršava u potpunosti nezavisno od volje samog učinioca. U ovom slučaju sud je ovlašćen da učiniocu takvog dela ublaži u zakonu propisanu kaznu imajući u vidu sledeće okolnosti (član 24. Krivičnog zakonika Albanije) : 1) stadijum u izvršenju krivičnog dela, 2) ostvarene rezultate preduzete radnje i 3) uzroke zbog kojih je krivično delo ostalo nedovršeno. I konačno, u članu 24. albanski Krivični zakonik propisuje da nije krivično odgovoran učinilac koji svojom voljom odbije da izvrši započeto krivično delo usprkos mogućnostima koje su mu stajale na raspolaganju da ga učini do kraja. To je oblik dobrovoljnog odustanka učinioca od krivičnog dela pod uslovom da je takav odustanak : 1) dobrovoljan i 2) konačan.

3. AUSTRIJA

Krivični zakonik Austrije¹³ u članu 15. određuje kažnjivost pokušaja krivičnog dela (nedovršeno delo) na isti način kao i za svršeno delo. Prema članu 15. stav 2. ovog zakonika pokušaj krivičnog dela postoji čim učinilac svoju odluku da izvrši delo ili da drugo lice na takvo delo navede aktivira radnjom koja neposredno

¹² Criminal code of the Republic of Albania, Official text, Tirana, 2000. godine, str.8.

¹³ E. Foregger, E. Serini, Strafgesetzbuch StGB, 9. Auflage, Wien, 1989. godine, str. 22-23.

prethodi izvršenju dela¹⁴. Pri tome je izričito predviđeno da pokušaj krivičnog dela nije kažnjiv u slučaju da dovršenje samoga dela nije bilo uopšte moguće ni u kakvim okolnostima usled nedostatka ličnih osobina ili prilika koje zakon pretpostavlja kod učinioca dela ili prema vrsti radnje ili predmeta na kome se delo namerava izvršiti. To je, dakle, nepodoban pokušaj.

Takođe Krivični zakonik Austrije u članu 16. određuje pojam i elemente odustanka od pokušaja krivičnog dela. U tom slučaju se učinilac neće kazniti. Dobrovoljni odustanak od pokušaja postoji u slučaju pokušaja ili učešća u krivičnom delu ako učinilac dobrovoljno odustane od njegovog izvršenja ili ako spreči, odnosno ako dobrovoljno otkloni posledicu dela.

4. BUGARSKA

Krivični zakonik Republike Bugarske¹⁵ u članu 17. određuje pojam i karakteristike pripremni radnji ("prigotovljenje")¹⁶, a u članu 18. pojam, elemente i sadržinu pokušaja krivičnog dela ("opit"). Prema ovom zakonskom rešenju, pokušaj krivičnog dela postoji u slučaju umišljajnog započinjanja radnje izvršenja krivičnog dela ("prestupljenija"), pri čemu delo nije dovršeno, ili je delo dovršeno, ali posledica dela nije nastupila. Sam zakon, dakle razlikuje tri elementa pojma pokušaja. To su : 1) umišljaj na strani učinioca dela, 2) započinjanje radnje izvršenja i 3) izostanak posledice dela. Takođe, prema ovom zakonskom rešenju, razlikuju se dve vrste pokušaja. To su : 1) nesvršeni pokušaj koji postoji kada započeta radnja izvršenja nije dovršena i 2) svršeni pokušaj koji postoji kada je radnja izvršenja preduzeta u potpunosti, ali posledica dela nije nastupila.

U slučaju da je učinilac iz sopstvenih pobuda otkazao (prekinuo dovršenje krivičnog dela ili je sprečio nastupanje posledice (član 18. stav 3. Bugarskog Krivičnog zakonika), on se u potpunosti oslobađa od kazne ("takav se učinilac ne kažnjava").

¹⁴ E. Foregger, E. Serini, Strafgesetzbuch, ibid, str. 22.

¹⁵ Sbornik Nakazatelni zakoni, Sofi-r, 1995. godine, str.11-12.

¹⁶ I. Nenov, Nakazateljno pravo na Republika Blgaria, Obša čast, Knjiga vtora, Sofija, 1992. godine, str.112

5. FINSKA

Krivični zakonik Republike Finske¹⁷ u poglavlju četiri, u prvom odeljku određuje kažnjivost za pokušaj krivičnog dela bez bližeg određenja u čemu se sastoji njegova sadržina. Tako se učinilac pokušanog krivičnog dela može kazniti u zakonu propisanom kaznom kao i za svršeno krivično delo, ali se on može i blaže kazniti. No, ako učinilac svojom slobodnom voljom bez spoljne prinude odustane od dovršenja započetog krivičnog dela, odnosno spreči nastupanje posledice takvog dela (dobrovoljni odustanak), takav pokušaj krivičnog dela se ne kažnjava pod uslovom da on ne obuhvata obeležja bića nekog drugog u zakonu propisanog krivičnog dela.

6. FRANCUSKA

Prema Krivičnom zakoniku Francuske iz 1992. godine pokušaj zločina je određen u članu 2. Pokušaj krivičnog dela se tako izražava početkom njegovog izvršenja pod uslovom ako ovaj nije obustavljen ili je promašio uspeh usled okolnosti nezavisnih od volje učinioca¹⁸. Dakle, ovo zakonsko rešenje razlikuje dve vrste pokušaja krivičnog dela. To su : 1) nesvršeni pokušaj – ako je preduzeta radnja izvršenja pa obustavljeno njeno dovršenje i 2) svršeni pokušaj – ako je radnja izvršenja preduzeta u potpunosti, ali je psoeldiac dela izostala nezavisno od volje učinioca takvog dela.

7. GRČKA

Krivični zakonik Grčke¹⁹ u trećoj glavi određuje pojam i vrste pokušaja krivičnog dela, nepodobnog pokušaja krivičnog dela i dobrovoljnog odustanka od pokušaja krivičnog dela. U članu 42. određen je pojam pokušaja krivičnog dela. Pokušaj krivičnog dela postoji kada učinilac odluči da izvrši zločin ili prestup i preduzme delo konstituišući najmanje početak krivičnog dela, pod uslovom da preduzeti zločin ili prestup nisu okončani (dakle da u konkretnom slučaju nije nastupila posledica takvog dela). U takvom slučaju učiniocu se za nedovršeno krivično delo može ublažiti propisana kazna. No, u slučaju da se radi o pokušaju krivičnog dela za koji je

¹⁷ B.Krivokapić, Uvod u pravo Finske, Beograd, 2005. godine, str.220.

¹⁸ Code penal, Dalloz, Paris, 2000. godine, str. 14

¹⁹ N.Lolin,G.Mangakis, The Greek Penal code, London, 1973. godine, str.51-52.

propisana kazna zatvora do tri godine, takav se učinilac ne kažnjava (dakle tada se u potpunosti oslobađa od propisane kazne u zakonu).

Nepodoban (nemoguć) pokušaj krivičnog dela je određen u članu 43. Krivičnog zakonika Grčke. Prema ovom zakonskom rešenju nemoguć pokušaj postoji ako učinilac započne zločin ili prestup mislima ili protiv objekta takve prirode da izvršenje krivičnog dela nije uopšte moguće. Dakle, nemoguć pokušaj postoji u dva slučaja. To su : 1) ako učinilac započne krivično delo mislima i 2) ako učinilac započne krivično delo protiv objekta takve prirode da izvršenje krivičnog dela nije uopšte moguće. U takvom slučaju se učinilac pokušaja blaže kažnjava i to do polovine od u zakonu propisane kazne. No, zakon propisuje i mogućnost potpunog oslobođenja od kazne učinioaca nemogućeg pokušaja u slučaju da je izvršenje takvog dela nemoguće jer proizilazi kao rezultat ekstremnog neznanja učinioaca.

8. HRVATSKA

Krivični (Kazneni) zakon Republike Hrvatske²⁰ određuje pojam, elemente, vrste i osnov kažnjivosti za pokušaj krivičnog dela (član 33.) i dobrovoljni ("dragovoljni") odustanak (član 34.). Tako je pokušaj krivičnog dela definisan u članu 33. Krivičnog zakona Republike Hrvatske, kao i njegovo pravno dejstvo u krivičnom pravu. Prema ovom zakonskom rešenju pokušaj postoji kada učinilac sa (namerom) umišljajem započne izvršenje krivičnog dela, ali ga ne dovrši. Takvo se lice kažnjava samo u slučaju da se radi o pokušaju krivičnog dela za koje se može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, odnosno kada se radi o pokušaju drugog krivičnog dela za koje sam zakon izričito propisuje kažnjivost. Pokušaj krivičnog dela predstavlja fakultativnu ublažavajuću okolnost za učinioaca dela prilikom odmeravanja kazne u konkretnom slučaju²¹.

Pojam nepodobnog pokušaja krivičnog dela je dat u odredbi člana 33. stav 3. Krivičnog zakona Hrvatske. Ovaj opšti institut krivičnog prava postoji kada učinilac pokuša da izvrši krivično delo nepodobnim sredstvom ili prema nepodobnom objektu (predmetu). U

²⁰ Narodne novine Republike Hrvatske broj 110/97, 27/98, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006 i 110/2007.

²¹ B.Pavišić, V.Grozdanić, P. Veić, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007. godine, str.142-145.

tom slučaju se on može u potpunosti osloboditi od u zakonu propisane kazne za ovo krivično delo, ali se može blaže kazniti.

9. IZRAEL

Krivični zakonik Republike Izrael u čl. 32 i 33. određuju krivičnu odgovornost i kažnjivost za pokušaj krivičnog dela²². Prema ovom zakonskom rešenju (član 33. Krivičnog zakonika Izraela) pokušaj postoji kada je učinilac sa umišljajem započeo radnju izvršenja krivičnog dela u nameri da ostvari zabranjenu posledicu (rezultat- efekat), ali tu nameru ne ostvari u konkretnom slučaju. Za pokušaj krivičnog dela (član 32. Krivičnog zakonika Izraela) učinilac se blaže kažnjava, ali u granicama koje zakon sam odredi (do polovine propisane kazne za konkretno krivično delo koje ostane u pokušaju). Pri tome je za postojanje pokušaja bez značaja : 1) da li je učinilac preduzeo sve neophodno potrebne radnje i uslove za ostvarenje posledice krivičnog dela, 2) da li je kompletiranje krivičnog dela od strane učinioca ostalo nepotpuno ili je sprečeno okolnostima koje su nastupile nezavisno od njegove volje i 3) da li je učinilac svojevolejno odustao od daljeg toka izvršenja krivičnog dela, odnosno realizacije svoje namere.

10. NEMAČKA

Krivični zakonik Savezne Republike Nemačke u čl. 22-24. određuje odgovorenost i kažnjivost za pokušaj krivičnog dela.

Tako je prema članu 22. ovog Krivičnog zakonika pokušaj krivičnog dela definisan kao činjenje lica koje je na osnovu predstave o svom delu neposredno započelo da ostvaruje biće krivičnog dela. To znači da pokušaj predstavlja situaciju kada učinilac svoju odluku o izvršenju zločina ili prestupa ispoljava radnjama koje sačinjavaju početak izvršenja tog zločina ili prestupa ako je nameravani zločin ili prestup ostao nedovršen²³. Pri tome zakonik razlikuje odgovornost za pokušaj zločina – koji se uvek kažnjava u zakonu propisanom kaznom, od pokušaja prestupa – koji se kažnjava samo u slučaju kada to zakon izričito propiše (član 23. Krivičnog zakonika Nemačke) pri

²² Law of the State of the Israel, Penal law, Official text, Jerusalem, 1977. godine, str.34

²³ H.H. Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts, 3. Auflage, Berlin, 1978. godine, str. 419

čemu se pokušaj smatra fakultativnom ublažavajućom okolnošću od značaja prilikom odmeravanja kazne učiniocu u konkretnom slučaju.

U članu 23. stav 3. nemačkog Krivičnog zakonika je propisana mogućnost oslobođenja od kazne učinioca pokušanog krivičnog dela u slučaju kada je učinilac krivičnog dela zbog grube nerazumnosti pogrešno shvatio da je preduzeto sredstvo ili predmet prema kome je delo usmereno bilo takvo da se krivično delo uopšte nije moglo izvršiti. To je, dakle, nepodoban pokušaj, iako ga tako zakonik ne naziva.

11. RUSKA FEDERACIJA

Krivični zakonik Ruske federacije²⁴ u čl. 29- 31. određuje kažnjive stadijume u izvršenju krivičnog dela : 1) pripremanje krivičnog dela, 2) pokušaj krivičnog dela i 3) dobrovoljni odustanak od krivičnog dela. Pri tome sam zakonik u članu 29. razlikuje dovršeno i nedovršeno krivično delo. Prema ovom zakonskom rešenju dovršeno krivično delo postoji ako ono sadrži sve elemente bića krivičnog dela koja su predviđena zakonom. Nasuprot tome, nedovršeno krivično delo postoji u dva slučaja : 1) kod pripremanja krivičnog dela i 2) u slučaju pokušaja krivičnog dela.

U članu 30. stav 3. Krivičnog zakonika Ruske federacije dat je pojam pokušaja krivičnog dela. Tako se pokušaj krivičnog dela određuje kao umišljajna delatnost (činjenja ili nečinjenja) koja je neposredno (direktno) usmerena na izvršenje krivičnog dela ako pri tome krivično delo nije dovedeno do kraja zbog okolnosti koje nisu zavisile od tog lica²⁵. Za pokušaj krivičnog dela se kažnjava kao i za dovršeno krivično delo.

12. SLOVENIJA

Novi Kazenski zakonik Republike Slovenije²⁶ u članu 34. određuje krivičnu odgovornost i kažnjivost za pokušaj krivičnog dela, odnosno u članu 35. za nepodoban pokušaj, odnosno za dobrovoljni odustanak u članu 36.

²⁴ Rossijskaja gazeta broj 25/1996.

²⁵ J.I. Skuratov, V.M. Lebedov, Kommentari k Ugolovnomu kodeksu v Rossijskoj federaciji, Norma, Moskva, 1996. godine, str.43

²⁶ Uradni list Republike Slovenije broj 55/2008.

Pokušaj krivičnog dela²⁷ postoji kada je krivično delo započeto, ali nije dovršeno. Iako zakon ne pavi terminološku razliku između svršenog i nesvršenog pokušaja, sudska praksa i pravna teorija poznaju ovu deobu. Prema ovom zakonskom rešenju pokušaj krivičnog dela je kažnjiv uvek kada se radi o krivičnom delu za čijeg je izvršioca propisana kazna zatvora od tri godine ili teža kazna, odnosno kada to zakon izričito propiše u drugim slučajevima. Takođe je određeno da pokušaj predstavlja fakultativnu ublažavajuću okolnost što znači da se učinilac pokušanog krivičnog dela može blaže kazniti u odnosu na propisanu kaznu u zakonu.

Nepodoban pokušaj ("neprimeren poskus") iz člana 35. Krivičnog zakonika Slovenije postoji kada je krivično delo preduzeto sa nepodobnim sredstvom ili prema nepodobnom predmetu. I na kraju (član 36. Krivičnog zakonika Slovenije) učinilac koji je pokušao izvršenje krivičnog dela, pa od njega dobrovoljno odustane (tako da nema posledice dela, bez obzira da li je ona uopšte i mogla da nastupi ili se radi o "promašenom" krivičnom delu) se može u potpunosti osloboditi od kazne u zakonu propisane za ovo krivično delo.

13. SRBIJA

Krivični zakonik Republike Srbije²⁸ određuje pojam, elemente, vrste i osnov kažnjivosti za pokušaj krivičnog dela (član 30.), nepodoban pokušaj (član 31.) i dobrovoljni odustanak (član 32.).

Tako je pokušaj krivičnog dela definisan u članu 30. Krivičnog zakonika Republike Srbije. Prema ovom zakonskom rešenju pokušaj postoji kada učinilac sa umišljajem započne izvršenje krivičnog dela, ali ga ne dovrši. Takvo se lice kažnjava samo u slučaju da se radi o pokušaju krivičnog dela za koje se može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, odnosno kada se radi o pokušaju drugog krivičnog dela za koje sam zakon izričito propisuje kažnjivost. Pokušaj krivičnog dela predstavlja fakultativnu ublažavajuću okolnost za učinioca dela prilikom odmeravanja kazne u konkretnom slučaju²⁹.

²⁷ Kazenski zakonik Republike Slovenije z uvodnimi pojasnili B.Penka in K. Stroliga, Uradni list, Ljubljana, 1999. godine, str.81

²⁸ Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 115/2005, 72/2009 i 111/2009.

²⁹ D.Jovašević, Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom, Beograd, 2007. godine, str. 201-21.

Pojam nepodobnog pokušaja krivičnog dela je dat u odredbi člana 31. Krivičnog zakonika Republike Srbije. Ovaj opšti institut krivičnog prava postoji kada učinilac pokuša da izvrši krivično delo nepodobnim sredstvom ili prema nepodobnom predmetu. U tom slučaju se on može u potpunosti osloboditi od u zakonu propisane kazne za ovo krivično delo, ili se može blaže kazniti³⁰.

14. ŠPANIJA

Pokušaj krivičnog dela je uređen i Španskim krivičnim zakonikom, i to u odredbama čl. 15. i 16³¹. U odredbi člana 15. ovog zakonika je izričito određeno da su kažnjivi kako svršeno, tako i pokušano krivično delo (zločin). U stavu 2. ovog člana je određeno da se prestupi kažnjavaju samo onda kada su izvršeni (svršeno delo), osim u slučaju pokušaja prestupa, pod uslovom da se prestup odnosi na ličnost ili imovinu.

Prema odredbi člana 16. Krivičnog zakonika Kraljevine Španije pokušaj zločina predstavljaju različite aktivnosti učinioca koje su neposredno usmerene na izvršenje zločina i koje su objektivno mogle da dovedu do određenog rezultata, iako dati rezultat (posledica krivičnog dela u vidu promene ili stanja na objektu napada) nije postignut u konkretnom slučaju zbog uzroka koji ne zavise od volje tog lica. U stavu 2. istog člana određen je pojam dobrovoljnog odustanka. Prema ovom zakonskom rešenju dobrovoljni odustanak predstavlja osnov za isključenje krivične odgovornosti. Tako nema krivične odgovornosti (pa time ni kažnjivosti) učinioca koji dobrovoljno sprečava izvršenje zločina odustajući od njegovog izvršenja ili ometajući nastupanje posledice sa izuzetkom slučajeva kada aktivnosti koje su oni faktički izvršili čine obeležja bića drugog zločina ili prestupa³².

15. ŠVAJCARSKA

Švajcarski Krivični zakonik u poznaje tri vrste pokušaja koje uređuje u posebnim zakonskim odredbama. To su : 1) nedovršeni pokušaj (odustajanje od zločina) u članu 21., 2) dovršeni pokušaj (

³⁰ D.Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2010. godine, str. 215-217.

³¹ N.F. Kuznjecova, F.M. Rešetnikov, Ugolovnij kodeks Ispanii, Zercalo, Norma, Moskva, 1998. godine, str.14.

³² N.F. Kuznjecova, F.M. Rešetnikov, Ugolovnij kodeks Ispanii, op.cit. str.14-15.

energično kajanje) u članu 22. i 3) neprikladan pokušaj u članu 23.³³. Nedovršeni (nesvršeni) pokušaj krivičnog dela (član 21. Krivičnog zakonika Švajcarske konfederacije) kao fakultativna ublažavajuća okolnost postoji kada učinilac posle započinjanja izvršenja zločina ili prestupa ne dovodi svoju prestupnu (kažnjivu) delatnost do kraja (pa ne nastupi posledica krivičnog dela). Ovde se radi o prekidanju daljeg toka preduzete radnje izvršenja. No, ako do takvog prekida započete delatnosti dolazi na sopstvenu inicijativu učinioca dela (stav 2.), pa se prestupna delatnost ne preduzme do kraja, tada je sud ovlašćen da takvog učinioca u potpunosti oslobodi od kazne. U tom slučaju postoji dobrovoljni odustanak od pokušaja krivičnog dela.

Dovršeni (svršeni) pokušaj krivičnog dela (član 22. Krivičnog zakonika Švajcarske) postoji u slučaju kada je prestupna delatnost dovedena do kraja, ali posledica (rezultat koji karakteriše završetak zločina) nije nastupila. No, ako do takvog rezultata kažnjive delatnosti ne dolazi na sopstvenu inicijativu učinioca dela ili je on sopstvenom delatnošću sprečava (stav 2.), pa se prestupna delatnost ne preduzme do kraja, tada je sud ovlašćen da takvog učinioca u potpunosti oslobodi od kazne. U tom slučaju postoji dobrovoljni odustanak od pokušaja krivičnog dela.

I na kraju, neprikladan pokušaj krivičnog dela (član 23. Krivičnog zakonika Švajcarske) postoji ako je sredstvo pomoću koga je pokušano izvršenje zločina ili prestupa ili predmet protiv koga je prestup, odnosno zločin upravljen poseduje takva svojstva da njihovim korišćenjem ili u odnosu na njih posledica krivičnog dela uopšte ne može da nastupi. No, ako je učinilac preduzetim sredstvom ili predmetom delovao iz neznanja, tada ga sudija može u postupku odmeravanja kazne u potpunosti osloboditi od propisane kazne u zakonu³⁴.

16. ŠVEDSKA

Krivični zakonik Kraljevine Švedske u dvadeset trećem poglavlju pod naslovom : "Pokušaj, priprema, zavera i saučesništvo" određuje odgovornost i kažnjivost za pokušaj (ili nedovršeno delo) krivičnog dela³⁵. U odeljku jedan je određen pojam pokušaja

³³ N.F. Kuznjecova, A.V. Serebrenikova, Ugolovnij kodeks Švecarii, Zercalo, Norma, Moskva, 2000.godine, str.42

³⁴ Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937., Stand Am 1. April 1996., Bern, 1997. godine, str.5.

³⁵ N.Bishop, Swedish Criminal code, Stockholm, 1999. godine, str.15-16.

krivičnog dela. Prema ovom zakonskom rešenju lice koje je započelo izvršenje krivičnog dela, ali ga nije izvelo do kraja kažnjava se pod uslovom da postoji opasnost da bi takvo delo vodilo (moglo da prouzrokuje) izvršenju zločina ili je takva opasnost isključena samo sticajem okolnosti.

Za pokušano krivično delo je propisana ona vrsta i mera kazne koja je inače propisana za svršeno krivično delo pri čemu postoji ograničenje prema kome se u takvom slučaju propisana kazna može ublažiti samo do određene granice – najmanje do dve godine zatvora. No, u trećem odeljku je propisano da nema odgovornosti za pokušaj krivičnog dela ukoliko je učinilac dobrovoljno prekidom izvršenja ili na drugi način sprečio da se izvrši zločin ili ako je dobrovoljno srećio upotrebu kakvog opasnog sredstva. Ovde se, dakle, radi o odgovornosti za dobrovoljni odustanak od krivičnog dela.

17. ZAKLJUČAK

U najvećem broju savremenih evropskih krivičnih zakonodavstava, kao opšti institut u procesu ostvarenja kriminalne odluke javlja se više stadijuma (faza). Među njima se po svom značaju, karakteru i prirodi izdvaja pokušaj krivičnog dela (ili nedovršeno delo). On se može javiti u još dva oblika. To su : 1) dobrovoljni odustanak i 2) nepodoban pokušaj. U svim ovim slučajevima učinilac sa umišljajem preduzima radnju izvršenja predviđenu kao obeležje bića krivičnog dela, ali izostaje posledica u smislu povrede ili ugrožavanja zaštićenog dobra. Za pokušaj se i u našem, ali i u uporednom krivičnom zakonodavstvu evropskih država kažnjava uvek kada se radi o krivičnim delima za koja se može izreći tri ili pet) godina zatvora ili teža kazna, a u pogledu drugih krivičnih dela samo onda kada zakon izričito propisuje da će se kazniti za pokušaj tih dela. Iz ovoga proizilazi da je za obavezno kažnjavanje pokušaja odlučna težina krivičnog dela izražena u vrsti i visini propisane kazne³⁶.

No, zakonodavac ovlašćuje sud da za pokušaj krivičnog dela može blaže kazniti učinioca nego za svršeno krivično delo. To znači da pokušaj kao opšti institut krivičnog prava³⁷ : 1) predstavlja nedovršeno krivično delo te kao takav znači olakšavajuću okolnost od

³⁶ P.Novoselec, Opći dio kaznenog prava, op.cit. str. 278-279.

³⁷ Lj.Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, op.cit. str.184-185.

značaja kod odmeravanja kazne učiniocu konkretnog krivičnog dela. To je, zapravo, okolnost koja se ogleda u obimu, prirodi i stepenu prouzrokovane posledice – budući da je u ovom slučaju posledica krivičnog dela potpuno izostala, 2) ima značaj kod procene stepena konkretne društvene opasnosti učinjenog krivičnog dela i ličnosti njegovog učinioca – budući da nema posledice krivičnog dela i 3) predstavlja fakultativni osnov za ublažavanje kazne, dok je nepodoban pokušaj fakultativni osnov za oslobođenje od kazne u potpunosti učinioca u konkretnom slučaju.

LITERATURA

- Babić, M., Marković, I., Krivično pravo, Opšti dio, Banja Luka, 2008.
- Bishop, N., Swedish Criminal code, Stockholm, 1999.
- Code penal, Dalloz, Paris, 2000.
- Criminal code of the Republic of Albania, Official text, Tirana, 2000.
- Đorđević, M., Đorđević, Đ., Krivično pravo, Beograd, 2010.
- Fedosova, I., Skuratova, T., Uголовниј кодекс Россијској федерациј, Москва, 2005.
- Foregger, E., Serini, E., Strafgesetzbuch StGB, 9. Auflage, Wien, 1989.
- Grozdanić, V., Škorić, M., Uvod u kazneno pravo, Opći dio, Zagreb, 2009.
- Jescheck, H.H., Lehrbuch des Strafrechts, 3. Auflage, Berlin, 1978.
- Jovanović, L.J., Jovašević, D., Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2002.
- Jovašević, D., Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Beograd, 2002.
- Jovašević, D., Leksikon krivičnog prava, Beograd, 2006.
- Jovašević, D., Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom, Beograd, 2007.
- Jovašević, D., Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2010.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije z uvodnimi pojasnili B.Penka in K. Stroliga, Uradni list, Ljubljana, 1999.
- Krivokapić, B., Uvod u pravo Finske, Beograd, 2005.
- Kuznjecova, N.F., Rešetnikov, F.M., Uголовниј кодекс Испаниј, Zercalo, Norma, Moskva, 1998.
- Kuznjecova, N.F., Serebrenikova, A.V., Uголовниј кодекс Швецарии, Zercalo, Norma, Moskva, 2000.
- Law of the State of the Israel, Penal law, Official text, Jerusalem, 1977.

Liszt, F., Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 8. Auflage, Leipzig, 1922.

Lolis, N., Mangakis, G., The Greek Penal code, London, 1973.

Nenov, I., Nakazateljno pravo na Republika Blgaria, Obša čast, Knjiga vtor, Sofija, 1992.

Novoselec, P., Opći dio kaznenog prava, Zagreb, 2004.

Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P., Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007.

Sbornik Nakazatelni zakoni, Sofi-r, 1995.

Schweiserisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937., Stand Am 1. April 1996., Bern, 1997.

Selinšek, Lj., Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, Ljubljana, 2007.

Skuratov, J.I., Lebedov, V.M., Kommentari k Ugolovnomu kodeksu v Rossijskoj federaciji, Norma, Moskva, 1996.

Professor Dragan Jovašević, Ph.D.
Law Faculty, Niš University

ATTEMPT IN EUROPEAN CRIMINAL LEGISLATION

As a rule, one or more activities prescribed by law as elements of a criminal offence result in a consequence in terms of causing a change or state in the outside world. However, it is often the case that a person undertakes an action, but a consequence of a criminal act does not occur. In these cases, such actions constitute attempt (incomplete criminal offence). It is possible sometimes that the execution of a criminal action requires certain preconditions, in terms of preparatory actions that enable or facilitate the committing of a criminal offence. The real danger from jeopardizing the protected good, as well as the scope and intensity of the expressed criminal will to cause a consequence by action taken constitute the very essence of attempt and grounds for punishability. This paper shall therefore analyse the notion and characteristics, contents and nature of attempt in criminal legislation of a number of European countries and compare them with the solutions found in Serbian criminal legislation.

Key words: *criminal offence, action, intent, no consequence, incomplete offence.*